

ЯРОСЛАВ РОЗУМНИЙ І ЙОГО ІСТОРІЯ УВАН У КАНАДІ*

Мінає п'ята річниця відходу у Вічність Ярослава Розумного, визначного літературознавця, оригінального культурного працівника, знаного поважного педагога, високошкільного організатора і, зокрема, дружньо-щирого приятеля багатьох осіб, головних тих, що займались розбудовою українознавчих студій поза межами України.

Він автор окремих монографій та сотень статей, включно із серій Шашкевичіяни та Шевченкіяни. Вищеназвана історія Української Вільної Академії Наук у Канаді (даліше УВАНК) – це одна з багатьох дослідних праць Покійного. Незалежно від того, що він був літературознавцем, ця праця побудована досить трудно історично-біо-бібліографічною методою, опертою на перводжерельні матеріали. Головна її риса замітна ще й у тому, що її автор був одним з найактивніших співтворців більшої частини діяльності УВАНК і тим самим співтворцем її історії. Почавши від 1965 року до самої смерті (8 грудня 2013) він займав керівні позиції в тій науковій інституції. Під час відомої її організаційної кризи в першій половині 1970-го року Покійний був тою особою, яка весь час робила заходи у напрямі узлагодження співвідносин між членами керівних органів Академії. Всі доступні джерела вказують на те, що від другої половини 1980-х років Розумний був фактичним промотором не тільки організаційної, але й науково-дослідної діяльності УВАНК і навіть її пильного слідкування за політично-економічним рухом у молодій українській державі, який кожноразом залишав свої позитивні, чи негативні сліди в тогочасному розвитку освітньої та науково-дослідної праці дотичних інституцій в Україні і поза її межами.

Науковий життєпис Розумного і спомини про нього вказують, що належав він до виїняткових працьовитих та шанованих і люблених серед студентства високих шкіл викладачів у Канаді, США, Італії (УКУ), Німеччині (УВУ), Австралії та Україні. Крім викладів Української мови, літератури й культури Покійний очолював, або був керівним членом високо-шкільних факультетів та інших інституцій (напр. був Головою Відділу Слов'янських Студій Манітобського Університету, 1976-89, Деканом

Українського Вільного Університету, 1995-96, Канадським представником Національного Університету «Кісво-Могилянська Академія», 1991-2013, Членом Наукової Ради і Програмової Комісії щорічних міжнародних конференцій в Іллінойському Університеті в Ур-

бані-Шампейні, 1990-2009). Разом з тим Розумний залишив замітну кількість дослідних праць, які становлять оригінальний вклад в царину українознавства, зокрема літературної критики. Ненадійний відхід Покійного у Вічність застав його в розгарі роботи над дослідними початих проєктів і тому осталась низка закінчених, але не виданих і не закінчених праць, які чекають на редакцію і видання.

До них належить названа історія УВАНК, яка появилася заходом Ореста Цапа, Президента УВАНК, вже після його смерті. Книга вміщає десять розділів і «Показчик вибраних імен». Являється вона першою суцільною працею, яка представляє історичний розвиток одної з головних наукових інституцій української діаспори після 2-ї Світової війни. Оригінальність її змісту замітна також у тому, що крім історичного опису, який опертий на многих друкованих і рукописних джерелах, автор включає досить детальні життєписи президентів Академії, членів її керівних органів та членів, які померли перед 1913-тим роком. Біографічні дані тих

осіб включають опис їхнього вкладу в діяльність УВАНК і також аннотований список їхніх видань.

У першому розділі книги автор подає стислий огляд історії Української Академії Наук (даліше УАН) від її заснування в Києві (14 листопада, 1918 р.) під час самостійності України в часі уряду гетьмана Павла Скоропадського, до 1941 р. У першому десятилітті період діяльності УАН позначився повною організацією та розквітом плянної науково-дослідної праці всі-трьох її відділів та десятків секцій, інститутів, товариств і комісій різних ділянок наук. Одначе з початком 1928-го року навістила хвиля арештів багатьох визначних членів Академії та опісля фізичної ліквідації науково-культурних працівників України комуністичним режимом і в 1930-х роках підкорено УАН Комуністичній партії УРСР, точніше – КП СРСР. Розумний детально подає, що як продовження традиції наукових дослідів УАН серед українських вчених, які опинились у країнах Західної Європи, зокрема у Західній Німеччині, група українських вчених, здебільша бувших членів УАН заснувала Українську Вільну Академію Наук (даліше УВАН). Це сталось 15 листопада, 1945 р. в українському переселенському таборі Сомме Касерне в місті Авгсбурзі, у 27-річницю створення її попередниці в Києві. І хоч ця подія сталась у переходовому непевному часі на чужині, новостворена інституція зуміла поробити далекосяглі початки нормальних науково-дослідних дослідів та видань (монографій і періодиків). Тож на пізніших сталих поселеннях не було зайвих труднощів нормально продовжувати почату в переселенських умовах працю.

У тому часі, як вказує Розумний, почались заходи поєднання УВАН з ново-відновленим Науковим Товариством ім. Шевченка, які не увінчались сподіваним успіхом. Проте період від кінця 1945-го до 1949 р. позначився плідною організаційною та науковою діяльністю Академії, незважаючи на нестерпні скитальські умовини життя і праці її членів, бож на руїнах чужого міста, у страху перед примусовою репатріацією та серед непевності про майбутнє фізичного існування горстка українських вчених (не більше двадцяти) створила найвищу українську наукову інституцію поза межами батьківщини. «В 1946 р. УВАН нараховувала 92 члени, в 1947 – 149, а в 1948 р. (на передодні масового переїз-

* Українська Вільна Академія Наук у Канаді: продовження ідеї вільної науки. Ярослав Розумний. Вінніпег, УВАН у Канаді. 284 стор.

ду в заокеанські країни) – 224 члени. Тоді в УВАН діяло 14 секцій, які відбули 400 сесій та конференцій, видано понад 60 наукових праць» і два періодики та започатковано два серійні видання «Літопис УВАН» і «Slavistica». З причини браку друкарського обладнання і придатного до друку паперу більшість тих видань була друкована примітивним шапірографним-циклостилевим способом на лихому папері.

Дальші розділи книги присвячені хронологічному описові розвитку діяльності УВАН в Канаді з осідком Головної її Президії та опісля Управи всієї Академії в місті Вінніпезі, бо перший Президент УВАН, Дмитро Дорошенко, його Перший заступник, Леонід Білецький і Генеральний секретар, Ярослав Рудницький імігрували при кінці 1940-их років до столиці Манітоби. Таким чином Президія Академії діяла в тому місті і звітливо керувала діяльністю її відділів в Європі, США і Канаді до 1954 року, тобто до часу, коли її осідок перенесено до Нью Йорку, де скупчилося найбільше членів УВАН – емігрантів з Європи і перевезено звітливо її головний архів і бібліотеку. Автор книги вважає, що 1954-тий рік був початком самостійної діяльності УВАНК, бо в силу державних законів тих країн, відділи УВАН, в яких вони діяли, оформились у самостійні інституції і в тому характері вели свою науково-дослідну працю.

Оформившись організаційно УВАНК, яка начислювала 1954 р. 34 члени, зосереджувалась на дослідній діяльності і пошуках фондів для існування і праці. Щоб ці заходи увінчалися бажаним успіхом члени Академії посилити свою активну участь в культурних імпрезах головних крайових організацій української діаспори в Канаді (напр. Конгресу Українців Канади і згодом Світового Конгресу Вільних Українців). Ярослав Рудницький як Президент УВАНК і професор Манітоського Університету, шукав і знаходив зв'язки з науковими інституціями Канади й інших країн, беручи участь у їхніх конференціях і даруючи при тому видання Академії їхнім бібліотекам.

Осередньою частиною книги можна вважати розділи, в яких детально представлено анотований перелік наукових доповідей і конференцій УВАНК та її видань.

Одною з найбільш важливих ділянок праці Академії була організація публічних наукових і науково-популярних доповідей в її осідку – Вінніпезі. Користуючись з вигідного збігу обставин, що від початків існування УВАНК члени її керівних органів були професорами Манітоського Університету, була тісна співпраця між тими науково-дослідними інституціями. Ця співпраця була помітна головню в організуванні виступів запрошених науковців, які звичайно читали

доповіді у системі названої високої школи (часто в англійській, або французькій мові) і окремо для членів Академії та і ширших кіл інтелегенції. Автор книги подає анотований список імен біля 50-ти науковців (здебільша професорів високих шкіл) з Канади і понад 40 вчених і культурних діячів з США, України, інших європейських країн та Австралії, які прочитали сотні доповідей на форумі УВАНК і багато з них в університеті.

У розділі «Конференції і наукові конгреси» Розумний поділяє ці наукові імпрези Академії на три категорії: (1) Місцеві конференції, (2) Загальноканадські конференції, і (3) Міжнародні конференції і конгреси. В огляді першої категорії автор характеризує ті конференції та симпозіуми, які відбувались в місті її осідку і їхніми доповідачами були українські науковці з Канади й США. Ці наукові наради часто закінчувались бенкетами, чи врученням нагород заслуженим членам, або навіть мистецькою програмою. Їхні теми були звичайно відміченням замітних річниць, ювілейних дат і т. п.

У другій категорії конференцій автор обговорює теми українознавчих сесій, що їх організувала УВАНК в рямцях щорічних загальноканадських конференцій, які відбувались у приміщеннях канадських університетів і в організації яких українські вчені брали активну участь, або їх очолювали. Доповідачами українознавчих сесій були звичайно запрошені вчені – спеціалісти української проблематики з різних країн, яких імена та теми їхніх доповідей включені в цьому огляді.

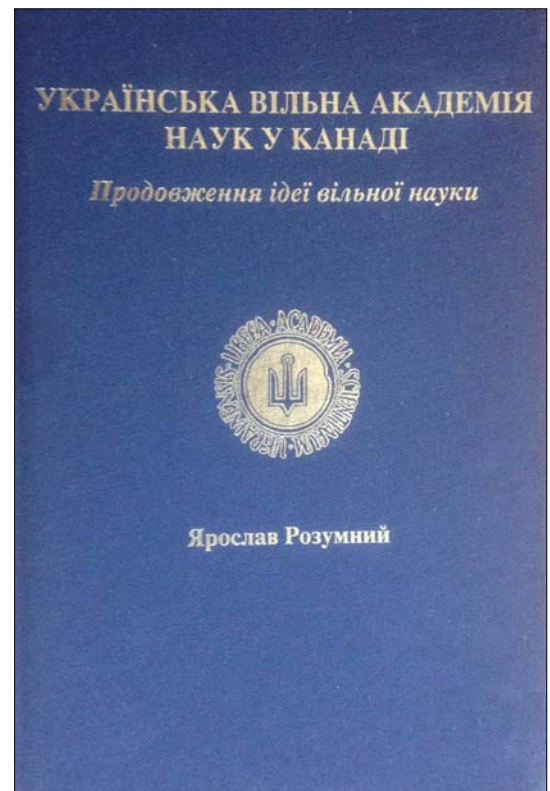
Міжнародних конференцій і конгресів УВАНК сама не організувала. Проте, за твердженням Розумного, вже 1952 року представник УВАН і пізніший Президент УВАНК доповідав про наукові дослідження з ділянки українського мовознавства. Почавши від тої дати до пізніх 1980-х років майже кожного року, або й частіше на тих міжнародних конференціях і конгресах, які відбувались в різних містах Європи та Америки, керівні члени Академії і згодом також інші дійсні її члени представляли у своїх доповідях розвиток українських питань у царині гуманістичних наук. Таким чином вчені української діаспори, зокрема члени УВАНК були єдиними, які представляли і рятували українські наукові здобутки у міжнародному науковому світі. На це склались дві причини: (1) на міжнародних наукових зібраннях представників УРСР не було і Україна з її науковим процесом була їм невідома і (2) Дослідження над важливими предметами гуманістичних наук в радянській Україні були зліквідовані і перенесені до наукових інституцій Росії і таким чином в Україні не було знавців тих же дисциплін, щоб представляти їх на міжнародному форумі, а якщо і були одиниці, вони не

могли займатись їхнім дослідом, бо він був заборонений режимом. Щойно при кінці 1980-х років, під час т. зв. «відбудови» в РСРС, на досвітках оголошення самостійності української держави почались більш успішні представлення українських наукових досліджень і їхніх здобутків на міжнародних форумах.

Розумний підкреслює, що «видавнича діяльність канадського осередку УВАН у Вінніпезі

була найважливішою її функцією й візиткою в науковий світ та найтривалішим вкладом у розвиток дисциплін, якими вона займається... Ці дослідження продовжують ті процеси, які в підсоветській дійсності в Україні були брутально перервані». До видань УВАНК належать монографії зокрема серії шевченкознавства, включно з 4-томовою працею Л. Білецького *Кобзар Тараса Шевченка* та біля пів сотні видань окремих авторів, включно з 8-ми томовою збіркою праць М. Марунчака з історії українців у Канаді. Доповіді запрошених доповідачів окремих їхніх виступів та більшості конференцій (українській та англійській мовах) видані у 15-ох збірниках і деяких випусках монографічного характеру предметних серій.

До цих серійних видань УВАНК автор зачисляє: *Slavistica* (яку почала УВАН 1948 р.), *Onomastica, Ukrainica Canadiana, Ukrainica Occidentalia* і *Заходознавство, Заходознавство, Література і Українські вчені*. Академія інформувала українську діаспору про свою діяльність періодичними видання-

ми *Бюлетень* і *Бюлетень* її Гуманістичного Відділу.

У розділі «Позадослідницька діяльність» Розумний подає історію Воєнно-Історичного Музею і Архіву ім. ген. М. Садовського, який заснувало Українське Воєнно-Історичне Товариство в місті Каліші (Польща) в таборі інтернованих вояків УНР 1925 р. Цей музей-архів вдалось перевести після 2-ї Світової війни до українських переселенських таборів у Західній Німеччині і звідтіля до Канади. Після смерти ген. Садовського 1967 р. передано цю колекцію до Академії з умовою, що її керівництво передасть її історичному, чи військовому музеєві в Києві – «столиці Вільної, Самостійної, Незалежної Української Держави, маючи запевнення, що вона там зберігатиметься у відповідних умовах». 1991 р. почалось листування між керівними органами УВАНК та історичними

і воєнними музеями вільної України у справах передання Воєнно-Історичного Музею і архіву ім. ген. Садовського в Україну. Однак, беручи до уваги непевну ситуацію під час різних періодів самостійності української держави зокрема в час її оборонної війни з Росією, самий процес запланованого передання припинено до неозначеного часу.

Крім наукових і культурних зайнять керівні органи Академії під фактичним керівництвом автора її історії не тільки пильно слідували, але активно реагували на замітні позитивні і негативні прояви в освітній та науково-дослідній політиці молоді української держави.

У книзі подано взірці їхніх відкритих листів та заяв протесту пересланих до дотичних міністерств і інших відомств в Україні та до чинників федерального уряду Канади. Між ними лист призначення до Сергія Квіта, Президента Національного

Університету «Кієво-Могилянська Академія», до John-a Baird-a, Міністра закордонних справ Канади у справі захисту прав людини в Україні, до Дмитра Табачника, Міністра освіти й науки в Україні, протест проти його злочинної політики, і Заклик до захисту освітян в Україні (подаємо лиш декілька назв для інформації). Всі ці письма підписані Президентом Академії Орестом Цапом і Ярославом Розумним, Віце-президентом.

Названими –життєписами президентів, членів керівних органів і померлих членів УВАНК та списком 18-ти імен почесних її членів, іменованих в різний час, закінчує Ярослав Розумний Історію Канадської УВАН – книгу, яка фактично носить енциклопедичний характер.

Дмитро ШТОГРИН
(Урбана-Шампейн,
Іллінойс, США)

Українець, який зробив те, що інші називали неможливим – розшифрував писемність майя

Вчені усього світу вважали, що це неможливо, але – нікому не відомий український історик Юрій Кнорозов розшифрував писемність майя. Для цього йому знадобилися кілька книг та фотографій – адже від Мексики чи Гватемали вченого відділяли понад 10 тисяч кілометрів – і якихось п'ять років життя.

Майбутній учений народився в містечку Південне за дев'ять кілометрів від Харкова. Добре грав на скрипці, а у п'ять років, коли самостійно навчився писати, дзеркально виводив букви для своїх оповідань.

На історичному факультеті Харківського університету він встигне провчитися два роки, а тоді почнеться Друга світова. За станом здоров'я його не прийняли до війська, тож під час німецької окупації відсищувався з матір'ю та сестрою у сараї й вивчав єгипетське письмо.

1943 року хлопець дістався через фронт у Москву і продовжив навчання на історичному факультеті МГУ, де спеціалізувався на шаманських практиках народів Середньої Азії. А за два роки натрапив на статтю англійського вченого Еріка Томсона, одного з провідних спеціалістів із цивілізації майя. Той заявляв, що розшифрувати їхню писемність – неможливо.

23-річний Кнорозов сприйняв це, як виклик: «Те, що придумала одна людина, інша не може не розгадати». До того ж, він уже мав ідею, з чого почати.

Юрій взяв факсимільні копії рукописів майя у бібліотеці та «Повідомлення про справи в Юкатані» Дієго де Ланди – манаха, який наvertsав індіанців у християнство та намагався описати їхнє письмо. От тільки той не зрозумів, що один ієрогліф відповідає не за букву, а за окремий склад. Тому іспанець записав всього 29 знаків, а в рукописах були сотні інших символів, значення і звучання яких так і залишилися невідомими.

Кнорозов же здогадався, що перший звук намальованого знака передавав звучання відповідної іспанської букви. Це відкриття стало основою для дешифрування.

<https://24tv.ua/>

